

Lluís Llach

Nu Catalonië weer in rep en roer staat, zal het vrijheids- en solidariteitslied *L'Estaca* opnieuw massaal worden gezongen. Geen meeting voor zelfbeschikkingsrecht, geen protestactie over de opgesloten Catalaanse leiders, geen militante avond over de verdediging en de verbreiding van de Catalaanse cultuur, of *L'Estaca* weerklinkt. *L'Estaca* staat ook op het repertoire van koren en muziekgroepen die dorpsfeesten verzorgen, sinds 1968. Niet verwonderlijk, want een beetje Catalaan kent dat lied van Lluís Llach namelijk gewoon van buiten. Het b-kantje dat bij publicatie aan de censuur ontsnapte, evolueerde razendsnel tot een heus volkslied.

Eddy Bonte

De Catalaan Lluís Llach (°1948) was geen twintig toen zijn eerste plaatjes verschenen, met daarop onschuldige en zelfgepende composities over kerstdag, het park en de zee. De universiteitsstudent had korte tijd deel uitgemaakt van *Els Setze Jutges* (de zestien rechters), een wisselend consortium dat sinds 1961 onderdak bood aan de *fine fleur* van de opkomende generatie Catalaanse chansonniers. Dat klinkt eenvoudiger dan het is. Een plaat opnemen in het Catalaans, moest de goedkeuring wegdragen van de censor. Elke liedjestekst werd nauwlettend nagelezen. Ook zingen in het Catalaans – op een podium, voor radio of televisie – moest de censuur doorstaan: de censor verlangde een lijst met de nummers en de bijhorende teksten. Op hoezen werden de titels in een Spaanse vertaling afgedrukt. Ook de Catalaanse voornamen van de artiesten werden verspaanst: Emili Vendrell, één van de voorlopers, heet op hoezen en affiches dus Emilio. Spanje creëert niet, het schraapt.

Een plaat opnemen in het Catalaans, moest de goedkeuring wegdragen van de censor

WEG MET DIE PAAL

De *Jutges* kwamen niet enkel op voor de Catalaanse taal en cultuur – het Catalaans gold niet als officiële taal – maar lieten zich ook kritisch uit over de maatschappelijke orde. Die houding straalde af op Llach, die zich tot dan politiek afzijdig had gehouden en bovendien was grootgebracht in een conservatief gezin met een vader die uit rancune van de republikeinen naar de franquisten was overgelopen. Een streng katholiek internaat en Spaanstalig onderwijs werden zijn deel.

Een openlijk protestlied was uit den boze en dus nam de twintigjarige Llach – we bevinden ons niet voor niets in 1968 – zijn toevlucht tot de artistieke sluipweg bij uitsteking: de metafoor. In *L'Estaca*, wat 'paal' of 'staak' betekent,

wisselen opa Siset (die echt heeft bestaan) en de veel jongere ik-persoon (de zanger zelf) van gedachten over de paal waar we allen aan vastgebonden zijn. De levensles van Siset luidt: als we allemaal samen trekken, dan moet die staak omver vallen en zullen we ons kunnen bevrijden. Lang kan het niet duren, zo vervolgt Siset, want de staak is vanbinnen al goed rot ...

De Jutges kwamen niet enkel op voor de Catalaanse taal en cultuur maar lieten zich ook kritisch uit over de maatschappelijke orde

Lluís Llach suggereert twee themata die zijn werk en leven blijven bepalen: niets gaat boven vrijheid; en om jezelf te kunnen bevrijden, heb je de anderen nodig. Een vrijheids- en solidariteitslied tegelijk, dat meteen doet denken aan Troelstra's *Gans het raderwerk staat stil, als uw machtige arm het wil*. En een strijdlied: voor vrijheid moet je vechten, telkens opnieuw. Hoe onwaarschijnlijk het ook klinkt: de censuur zag de metafoor niet, de Catalanen des te beter. De tekst is geënt op een eenvoudig, waltzachtig deuntje dat zich uitstekend leent tot samenzang. En zo geschiedde: in bars, op straat en auditoria, tot verbijstering van het regime. De censuur greep in: Llach mocht het nummer niet in het openbaar vertolken. Te laat echter: telkens Llach op het einde van een optreden werd gevraagd *L'Estaca* te brengen, legde hij uit dat de wet het hem verbood, waarna zijn begeleiders het nummer inzetten en de zaal zelf uitbundig het lied zong. Terwijl Llach zweeg. Het voorzichtige protest van één man, een simpele zanger zonder partijpolitieke of ideologische bindingen, vloeyde vanzelf over in massaprotest. In 1971 nam hij de benen naar Frankrijk, maar in januari 1976 verkocht hij drie keer na elkaar het Barcelonese Palau d'Esports uit. Vijf jaar ballingschap had zijn aanhang nog versterkt: de toehoorders bleken al zijn teksten van

L'Estaca: het refrein
 Trekken we allemaal, dan valt de paal
 Lang kan het niet duren
 zeker valt, ja valt, ja valt de paal
 rot als hij is vanbinnen.
 Als jij hard trekt langs hier
 en ik hard trek langs daar
 zeker valt, ja valt, ja valt de paal
 en kunnen we ons bevrijden.

buiten te kennen. De honderden fans van toen, waren nu met tienduizenden. Het lied ging zijn eigen weg, naar het Griekenland van de kolonels, het Chili van Pinochet of het Polen van Solidarność. Alleen een Nederlandse vertaling lijkt niet te bestaan.

Een openlijk protestlied was uit den
 boze en dus nam de twintigjarige
 Llach zijn toevlucht tot de artistieke
 sluipteg bij uitstek: de metafoor

AGITPROP

Llach staat natuurlijk niet alleen. Zoals overal op het eind van de jaren zestig, werd het protest geschraagd en aangewakkerd door artiesten, met dichters en zangers in de hoofdrol. Een stem en een gitaar, vormen een subliem agitpropmiddel. De reproductie is simpel en massaal: met drie akkoorden en enkele strofen kan je een massa aan de zang krijgen, een café op zijn kop zetten of passanten op de hoek van de straat aantrekken. En wegsurten als de politie wordt gesignaleerd.

Telkens Llach op het einde van een optreden
 werd gevraagd *L'Estaca* te brengen, legde hij
 uit dat de wet het hem verbood, waarna
 zijn begeleiders het nummer inzetten en
 de zaal zelf uitbundig het lied zong

Wat bij ons 'protestzangers' of 'kleinkunstenaars' heette (Dylan, Donovan, Antoine, Armand, Boudewijn De Groot, Miek en Roel), werd in Catalonië benoemd als *Nova Canço*, letterlijk 'het nieuwe lied', geïnspireerd door het Franse chanson. Zowel Llach als Raimon, dat andere icoon van de *Nova Canço*, hadden een tijdlang in Parijs politiek onderdak gevonden, er platen opgenomen en triomfen ge oogst. De keuze voor het Franse chanson wekt geen verbazing: de talen zijn verwant, de landen grenzen aan elkaar en beide culturen hebben een boontje voor dichtkunst en lyriek. Dichters als Joan Salvat-Papasseit en Pere Quart worden getoonzet of schrijven liedjesteksten. De Catalaanse 'scene' is echter veel breder en omvatte dansnummers, folklore, chanson en ook 'volksvreemde' genres als beat en jazz. In een sfeer van vernieuwing is alles mogelijk en wenselijk – en loopt alles lekker door elkaar. Toch zal de *canço*, het chanson zeg maar, voor de wending zorgen.

Lluís Llach © Youtube (en/of de cover van zijn plaat *L'Estaca*)

Met drie akkoorden en enkele strofen
 kan je een massa aan de zang krijgen,
 een café op zijn kop zetten of passanten
 op de hoek van de straat aantrekken

Het protest tegen de dictatuur en de strijd voor de erkenning van de Catalaanse taal en cultuur, is ondenkbaar zonder die artistieke beweging waarvan de allergrootsten uitmaakten: naast Llach en Raimon, denken we ook Maria del Mar Bonet, Quico Pi de la Serra, Guillem d'Efak, Joan Manel Serrat, Salomé of ook nog Núria Feliu. Ze werden op het eind van de jaren zestig bijgestaan door een tweede stroom Catalaanse protestzangers, dit keer duidelijk Angelsaksisch geïnspireerd, met Grup de Folk op kop. Terwijl de chansonniers aan het componeren sloegen, spitste Grup de Folk zich toe op Catalaanse vertalingen van Dylan, Seeger en consorten.

Llach heeft ondertussen al een paar succesrijke romans op zijn naam staan en waagde zich recent (tot veler ontzetting) aan politiek. Hij is, laat daar geen twijfel over bestaan, een *separatista*. Maar dan wel een *separatista* bij wie vrijheid nooit los staat van pacifisme en solidariteit. Raimon zingt 'We geloven niet in pistolen'. En Llach: we geloven niet in grenzen, zoals in *Venim del Nord, venim del Sud*:

'we geloven niet in grenzen
 wanneer zich achter die grenzen een kameraad bevindt
 wiens handen
 naar de toekomst van de vrijheid wijzen'.